

Το κείμενο αυτό του Γ. Μηλιάδη δημοσιεύθηκε στο περιοδικό ΕΠΟΧΕΣ, τ. 4, τον Μάρτιο του 1967, σε μια περίοδο που και πάλι είχε αναδυθεί το ζήτημα της «αναμαρμάρωσης» και επαναχρησιμοποίησης για παραστάσεις αρχαίου δράματος του Θεάτρου του Διονύσου στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης. Εκφράζει την αντίθεση μεγάλης μερίδας του πνευματικού κόσμου, και ιδιαίτερα των αρχαιολόγων, όχι γενικά στην αναστήλωση των αρχαίων μνημείων ή, ειδικότερα, των αρχαίων θεάτρων (αντιθέτως ο Γ. Μηλιάδης δηλώνει ότι θεωρεί την αναστήλωση μνημείων δημιουργική επιστημονική εργασία και ορίζει τις ορθές προϋποθέσεις για την πραγματοποίησή της) αλλά στην αναμαρμάρωση/ανακατασκευή μνημείων –όπως ακριβώς το Θέατρο του Διονύσου– που διασώζουν κατάλοιπα πολλαπλών διαδοχικών οικοδομικών φάσεων και των οποίων η αρχική αρχιτεκτονική μορφή αλλά και η μεταγενέστερη οικοδομική εξέλιξη δεν είναι επαρκώς γνωστές και τεκμηριωμένες (Φανή Μαλλούχου-Tufano).

Η πικρότατη πείρα που έχω απ' τη σχέση των ανθρώπων με τ' αρχαία Μνημεία, δεν μου επιτρέπει αὐταπάτες. Μιά και τὰ λαιμαργα βλέμματα μερικῶν κυνικῶν «δυναμικῶν» στράφηκαν πρὸ τὸ λεγόμενο «Θέατρο Διονύσου», ἡ καταδίκη του ἔχει ὑπογραφεῖ. Θὰ προχωρήσουν στὴν ἀρχὴ προφυλακτικά, θὰ ξεγελάσουν, θὰ ὑπαναχωρήσουν κάποια στιγμή καὶ στὴν κατάλληλη εὐκαιρία θὰ ἐπιτεθοῦν ἀκάθεκτοι.

Ἔτσι γίνεται πάντα. Στὴν ἀρχὴ πάντα μετὸ μαλακὸ καὶ μετὰ μιὰ συγκινητικὴ ἀθωότητα προθέσεων: ἓνα μικρὸ πείραμα γιὰ χάρη τοῦ... Πνεύματος, χάρη τοῦ Αἰσχύλου! Οὔτε ἴχνος ἀνίερης ἐκμετάλλευσης. Ποιὸς μπορεῖ νάχει ἀντίρρηση; Οἱ πρῶτοι ποὺ πιάνονται στὴν παγίδα εἶναι μερικοὶ ἰδεολόγοι ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων ποὺ ζαλίζονται εὐκόλα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς μιᾶς ἀρμαθιάς ἰδεολογικοῦ σανοῦ ποὺ τὴν πυρπολοῦν ἄλλοι. Γιατὶ ὁ κύριος ἐκμεταλλευτὴς δὲν παρουσιάζεται ἐξ ἀρχῆς ὁ ἴδιος στὸ προσκῆνιο. Ἔτσι βλέπουμε κι' ἄνθρωπους ποὺ συχνότατα εἶναι «σῶφρονες», νὰ ἐπιτρέπουν στὸν ἑαυτό τους νὰ τοὺς ξεφύγει ὁ μέγας λόγος: «Εἶναι λαμπρὴ ἰδέα ν' ἀκουσθεῖ ὁ τραγικὸς λόγος στὸ αὐθεντικὸ ἀρχαῖο θέατρο τῶν Ἀθηνῶν».

Παίρνετε ψύχραιμα τὴ φράση αὐτή, τὴ διαβάσετε ἀνά-

ποδα καὶ βρίσκετε τὸ σωστό: Σ' ἓνα μέρος ποὺ δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ὄρατὸ ποὺ νὰ θυμίζει Αἰσχύλο καὶ Σοφοκλῆ, σὲ μιὰ πετσοκομμένη ὀρχήστρα μετασηματισμένη σὲ ἀρένα μονομάχων, σ' ἓνα χῶρο ποὺ δὲν ἀρκεῖ οὔτε γιὰ παράσταση παντομίμας, σ' ἓνα τρισάθλιο ὄρατὸ περιβάλλον τῆς ἐσχάτης ρωμαϊκῆς παρακμῆς, ἐκεῖ μᾶς καλεῖ ἡ πολυπραγμοσύνη τῶν κυνικῶν νὰ ἐνωτισθοῦμε τὸν ὑψηλὸ λόγο τοῦ Αἰσχύλου. Τί φρικτὴ ἰδέα! τί βάρβαρη! Ἔτσι θὰ τροποποιήσουν μιὰ μέρα τὴ φράση τους, γιὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ ἀντιληφθοῦν κάποτε, μετὰ τοὺς πρῶτους «φιλολογικοὺς» ἐνθουσιασμοὺς, σὲ τί φριχτὰ ἀδιέξοδα μᾶς φέρνει καὶ ἡ παραμικρὴ μας ἐπέμβαση στὸ ἀρχαῖο αὐτὸ Μνημεῖο.

Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ προέρχεται, σὲ τί ἀποβλέπει καὶ πῶς ὑποστηρίζεται ἡ κυνικὴ αὐτὴ ἰδέα; Προέρχεται φυσικὰ ἀπὸ τοὺς κύκλους ποὺ πιστεύουν ὅτι προορισμὸς τῶν ἀρχαίων ποὺ ὑπάρχουν εἶναι νὰ παραδίδονται στὴν τουριστικὴ τους «ἀξιοποίηση». Αὐτὰ τὰ ἴδια δὲν ἔχουν δικὸ τους προορισμὸ, δικὸ τους πνεῦμα, ἱερότητα καὶ μιὰ ἐντελῶς δικὴ τους ὀλοζώντανη εὐαισθησία, ὅταν τοὺς φερόμαστε βάρβαρα. Τὴ δικαιολογία τὴν παρέχουν οἱ ἰδεολόγοι. Θὰ καταπλῆξει τὸν κόσμον ἡ ἀναβίωση τῆς ἀρχαίας τραγωδίας στὸ αὐθεντικὸ θέατρο τοῦ Αἰσχύλου! Καὶ μετὰ νέα φούρια θὰ διαγράψουμε τὴν ἀνοδικὴ μας πορεία στὸν τομέα τῶν παραστάσεων τοῦ ἀρχαίου δράματος ποὺ ἀρχίζουν νὰ μᾶς ἀμφισβητοῦν τὸ μονοπώλιό τους ἢ τουλάχιστον τὴν πρωτοπορία μας οἱ ξένοι. Καὶ τί θὰ κάνουν στὸ τέλος; Θὰ ὑποχωρήσουν, ἀφοῦ αὐτοὶ δὲν θὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἓνα αὐθεντικὸ θέατρο, φτιαγμένο ἐπίτηδες γιὰ τὸ λόγο τοῦ Αἰσχύλου!

Θὰ πορευτοῦν ἀκόμα ἓνα διάστημα οἱ ἰδεολόγοι μ' αὐτὰ τους τὰ ὄνειρα. Ἀλλὰ τὸ ζῦπνημά τους θὰ εἶναι τραγικό. Ὅταν θὰ ἔρθει ἡ ὥριμη στιγμή γιὰ τὴν πράξη, αὐτοὶ θὰ φᾶνε μιὰ κλωτσιὰ καὶ θὰ πεταχτοῦν στὸ περιθώριο, ἐνῶ μέσα στὸ χῶρο θὰ εἰσελάσουν οἱ μπουλντόζες καὶ οἱ μηχανικὲς μετάλλινες δαγκάνες ποὺ θ' ἀνατρέψουν τὸ πᾶν. Ἄλλες χαλύβδινες μασέλες θὰ πολτοποιοῦν τὰ ἑκατομύρια τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ. Γιατὶ πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς πολὺ «ἀγαθούλης» γιὰ νὰ πιστεῦει πῶς οἱ κυνικοὶ ποὺ προωθοῦν τὴν ὑπόθεση στὰ παρασκήνια, ἐνδιαφέρονται –τάχα– γιὰ μιὰ δυὸ φιλολογικὲς παραστάσεις, γιὰ τὸ λόγο τοῦ Αἰσχύλου, καὶ ἄλλα ἡχη-

ρὰ παρόμοια. Ἀξιοποιῶ, στὴ γλῶσσα τους, σημαίνει ἐκμεταλλεύομαι. Κι' ἐκμετάλλευση τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, σημαίνει ξαναχτίσιμό του. Σ' αὐτὸ τὸ τέρμα ἀποβλέπει ἡ ὑπόθεση κι' αὐτὸς ὁ τελικὸς σκοπὸς ὑπάρχει στὸ ξεκίνημα ὅλης αὐτῆς τῆς «ἰδεολογικῆς» περιπέτειας. Τὸ κόκκαλο εἶναι γεμάτο μεδοῦλι καὶ εἶνε κάθε καρυδιάς καρύδια ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ «ἐμπνευσμένοι» ἄνθρωποι ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τὸ γλείψουν. Ὅχι, λοιπόν, αὐταπάτες· στὴν ὑπόθεση τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου δὲν ὑπάρχει ἰδεολογία ἢ πνευματικότητα. Ὑπάρχει συμ-φέρον. Καὶ τὸ συμφέρον εἶναι πάντοτε ὑλικό.

Τὸ χτίσιμο ἑνὸς νέου μαρμάρινου θεάτρου στὸ χῶρο τοῦ παλιοῦ, θ' ἀπαιτήσῃ δαπάνη ἑκατὸ ἑκατομμυρίων καὶ μιὰ δεκαπενταετία. Ἄν παρουσιαστῆ, ἔστω κι' ἀπὸ ὑπεύθυνη κρατικὴ ὑπηρεσία, προϋπολογισμὸς χαμηλότερος, θὰ εἶναι ψεύτικος καὶ παραπλανητικός. Καθένας καταλαβαίνει ὅτι εἶναι ἐντελῶς προβληματικὸ ἂν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ ὀλοκληρωθεῖ αὐτὸ τὸ ἔργο, ὅπως ποτὲ δὲν ὀλοκληρώθηκε τὸ ὑπαίθριο θέατρο ποὺ ἄρχισε νὰ χτίζεται ἢ φασιστικὴ δικτατορία πίσω

ἀπ' τὴν Πνύκα, χωρὶς νὰ λογοδοτήσει κανεὶς γιὰ τὴ σπατάλη τόσον ἑκατομμυρίων. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ν' ἀρχίσει ἡ «δουλειά», ὅχι νὰ γίνῃ τὸ θέατρο. Κι' ἂν γίνῃ; Ὑπολόγισαμε τίς συνέπειες; Χτίζω ἓνα καινούριο θέατρο στὸ χῶρο τοῦ παλιοῦ, σημαίνει καταστρέφω ὅλα τὰ ἀρχαῖα εἰσέπια ποὺ βρίσκονται σήμερα ἐκεῖ. Δηλαδή: καταστρέφω τὸ σίγουρο καὶ χεροπιαστὸ ἀπομεινᾶρι τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης γιὰ νὰ ξαναχτίσω (ἐπιστημονικότερα: ν' ἀναστηλώσω) τί; Κάτι ποὺ δὲν τὸ ξέρουμε καὶ κάτι ποὺ δὲν ὑπῆρξε ποτέ! Τὸ Θέατρο τοῦ Αἰσχύλου! Τὸ αὐθεντικὸ!

Εἶναι μιὰ χαρακτηριστικὰ νεοελληνικὴ κακομοιριά, κάθε μας κατασκευὴ, κάθε δημιουργικὴ μας δραστηριότητα νὰ ἐντάσσεται μέσα στὰ ζοφερά πλαίσια μιᾶς καταστροφῆς.

Μιὰ λανθάνουσα ὑπερτροφικὴ ὑπεροψία γιὰ τὸν ἑαυτό μας καὶ τὸ δῆθεν «ἔργο» μας, λειτουργεῖ καταλυτικὰ καὶ ἐξουδετερώνει κάθε σεβασμὸ καὶ κάθε ἐνδοιασμὸ μας γιὰ τὸ ἀνόνομο, τὸ παλιό, τὸ ἀπροστάτευτο ἔργο ἑνὸς ἄλλου προσώπου ἢ μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς. «Καταστρέφειν καὶ χαίρειν» – ἰδοὺ τί μᾶς χαρακτηρίζει.

ΧΡΕΙΑΣΤΗΚΕ νὰ κάνουμε ἓνα Μνημεῖο γιὰ νὰ τιμήσουμε τὸν Ἄγνωστο Στρατιώτη μας καὶ τὸ πρῶτο ποὺ σκεφθήκαμε ἦταν νὰ παραμορφώσουμε τὸ πειὸ χαρακτηριστικὸ κομμάτι τῆς πόλης, τὸ θαυμάσιο λόφο τῶν παλιῶν ἀνακτόρων. Τολμήσαμε νὰ τραυματίσουμε τὴν ἴδια τὴ φύση γιὰ νὰ ἐγκαταστήσουμε τὰ «λιμενικά μας

ἔργα» καὶ νὰ βγάλουμε τὸ παλάτι ἔξω ἀπὸ κάθε κλίμακα καὶ ἀπὸ κάθε ἐννοια ὅτι ἐδράζεται στὴ γῆ. Μᾶς χρειάζεται ἓνα σύγχρονο Στάδιο γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες καὶ μᾶς ξεδιπλώνονται ἔτοιμα τὰ σχέδια τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀρδητοῦ γιὰ νὰ πλατύνουμε (καὶ νὰ καταστρέψουμε) τὸ σημερινὸ Στάδιο ποὺ εἶναι ἀναμαρμάρωση τοῦ ἀρχαίου. Κανεὶς δὲ σκέφτηκε ὅτι οἱ λόφοι ποὺ ἀποτελοῦν τὴ ραχοκοκαλιά τοῦ ἀθηναϊκοῦ

λεκανοπέδιου βρίσκονται σὲ διαλεκτικὴ σχέση μεταξὺ τους κι' ὅτι δὲ μπορεῖς νὰ τραυματίσεις τὸν Ἀρδητὸ χωρὶς νὰ πονέσει ἡ Ἀκρόπολη καὶ ὁ Φιλόπαππος. Εἶπαμε νὰ κάνουμε ἓνα πνευματικὸ κέντρο κι' αὐτὸ ποὺ καταδικάσαμε πρῶτο, ἦταν τὸ στερνὸ ἔργο ποὺ ἀπόμεινε τοῦ Κλεάνθη γιατί δὲν καταδεχόμαστε τὰ νέα σχέδιά μας νὰ τὰ προσαρμόσουμε στὴν ὑπάρχουσα παλιὰ κατάσταση. Χρειαζότανε ἀπλοχωρία τὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο κι' ἔρχονται οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχιτέκτονες καὶ καταστρέφουν τὸν κεντρικὸ πυρῆνα τοῦ ἀρχιτεκτονήματος τοῦ Καυτατζόγλου δημιουργώντας μιὰν ἀηδὴ ἄουλα. Ἀλλὰ καὶ ἡ καταστροφὴ πρέπει νὰ ἔχει τὴν κάποια λογικὴ της. Πρὸς τί; Θρασεῖς, στεῖροι, μοιραῖοι προχωροῦμε τώρα νὰ προσάψουμε τὴν ἀπάτη μας στὴν πλαγιά τοῦ Ἱεροῦ βράχου.

Γενικὴ ἀποψη τῆς Ἀκρόπολης μετὰ τὸ μνημεῖο τῆς νότιας κλιτύς ἀπὸ Ν. Φωτ. Σπ. Μελετζή, δεκαετία 1950. Ἀρχειο ΕΣΜΑ

Αναστηλώνω σημαίνει ξαναβάζω στη θέση τους ύπαρκτα κομμάτια για να κερδίσω την αρχική μορφή και το πνεύμα ενός αρχαίου Μνημείου. Είναι μια δημιουργική επιστημονική εργασία που δεν μπορεί να προχωρήσει πέρα απ' όσο μας επιτρέπουν τα υπάρχοντα στοιχεία και οι γνώσεις μας. Η αναστήλωση ποτέ δεν υπόσχεται ότι θα μπορέσει να δώσει ολοκληρωμένο το αρχαίο Μνημείο – συνεπώς στην έννοια της αναστήλωσης δε μπορεί να εισχωρήσει ή ανάγκη της χρησιμοποίησης του αρχαίου Μνημείου για σκοπούς σύγχρονους. Κάθε αντίθετη άποψη είναι βιασμός των πραγμάτων και της επιστήμης που καταλήγει στην αυθαιρεσία και την απάτη. Δίνω, όμως, μια καινούρια άπατηλη μορφή σ' ένα αρχαίο Μνημείο, σημαίνει καταστρέφω το αρχαίο Μνημείο και το διαγράφω ως μαρτυρία του πολιτισμού μας παλαιάς εποχής. Το διαγράφω και το αποξενώνω και απ' την επιστήμη και απ' τη ζωή σαν έρειπιο.

Τα πράγματα όμως περιπλέκονται αφάνταστα όταν το Μνημείο μέσα στον ιστορικό χώρο έχει υποστεί κατά καιρούς ριζικές μεταμορφώσεις. Τότε πρέπει να διαλέξετε από πριν ποιά μορφή του Μνημείου θ' αναστηλώσετε και να μελετήσετε κατά πόσον έχετε στοιχεία για μια τέτοια δουλειά. Δεν έχετε δικαίωμα να κατασκευάσετε ένα εκλεκτικό παστίτσιο παραθέτοντας π.χ. μια όρχηστρα του 5ου αι., ένα κοίλο του 4ου, μια σκηνή ελληνιστική κι' ένα ρωμαϊκό λογείο, γιατί τότε πετυχαίνετε, όχι το αυθεντικό θέατρο, αλλά την προβολή της βάρβαρης σύγχρονης ψυχής μας απάνω σε σεβάσματα κληροδοτημένα αγαθά που δεν είναι αποκλειστικά δικά μας.

Στην περίπτωση μας, οι αδίστακτοι κυνικοί μας ευαγγελίζονται την επιστροφή στο αυθεντικό θέατρο του Αίσχύλου. Αλλά την εποχή του Αίσχύλου, του Σοφοκλή, του Ευριπίδη, όλόκληρο τον 5ον αι. που είναι οι αιώνες της τραγωδίας, θέατρο στη σημερινή έννοια του όρου, δεν υπήρχε. Τι θ' αναστηλώσετε; Λέγοντας «θέατρο» χρησιμοποιήσιμο σήμερα, νοούμε ένα μόνιμο λίθινο αρχιτεκτόνημα που διαθέτει σκηνή, παρασκήνια, όρχηστρα και –πρό πάντων– έκμεταλλεύσιμες μαρμάρινες κερκίδες – ένα τεράστιο κοίλον που να φτάνει ψηλά ως τη σπηλιά του Βράχου, εκεί όπου άλλοτε ήταν στημένο το Μνημείο του Θρασύλλου. (Σ' αυτή την αναμαρμάρω-

ση, άλλωστε, θα σπαταληθούν τα εκατομμύρια). Είναι, φαίνεται, δυστύχημα ότι οι μεγάλοι, όσο και άπλοϊ Έκείνοι, δεν σκεπτόντουσαν σαν και μᾶς. Δεν έχτιζαν πρώτα ένα θέατρο για να παίξουν τα έργα που θα έγραφαν ύστερα. Δημιούργημα φυσιολογικό, μέσα στο πλαίσιο ενός λαϊκού θρησκευτικού πανηγυριού το δράμα τους, μπορούσε ν' άρκεστεί σ' ένα απλό άλωνι, μιαν όρχηστρα από πατημένο χώμα, και μια κινητή και λυόμενη ξύλινη σκηνή. Και οι ίδιοι μπορούσαν να ενωρίζονται τον ύψηλό λόγο του Αίσχύλου καθισμένοι κατάχαμα – γιατί δεν έκαναν τουρισμό. Πιστεύουμε ότι κατέχουμε ένδειξεις της πρωταρχικής αυτής όρχηστρας του Αίσχύλου. Βρίσκεται νοτιότερα και σε χαμηλότερο επίπεδο από τη σωζόμενη ρωμαϊκή όρχηστρα. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να καταλήξουμε (όχι στα σοβαρά) σε μια πρόταση, για ν' αποσπᾶσουμε το προσωπείο των έραστών του αυθεντικού. Θέλετε ν' ανασυστήσουμε την αυθεντική όρχηστρα του Αίσχύλου; Δεν θα υπάρχει όμως μαρμάρινο κοίλο – συνεπώς ο τόπος, κατάλληλος για μερικές λεπτότατες πνευματικές απολαύσεις, θα είναι ωστόσο απολύτως απρόσφορος για τουριστική «άξιοποίηση». Και εἶμαι απολύτως βέβαιος ότι κανείς κραυγαλέος υποστηρικτής του αυθεντικού δεν πρόκειται ν' αποδεχθεί τη μόνη δυνατή αυθεντική λύση.

Αλλά εἶμαι πρόθυμος να ξεστρατίσω σε μια παραχώρηση: θέλετε να συνδυάσουμε την όρχηστρα του Αίσχύλου μ' ένα κάποιο μαρμάρινο κοίλον; Τότε εἶμαστε υποχρεωμένοι το κοίλο που υπάρχει σήμερα να το μεταφέρουμε καμμιά δεκαπενταριά μέτρα ανατολικότερα για να βρεθεί στον ἄξονα της όρχηστρας του Αίσχύλου. Σᾶς πάει αυτό; Και στη μια περίπτωση και στην ἄλλη πρέπει να καταστρέψουμε ὅ,τι ὄρατο ἀπομεινάρια υπάρχουν σήμερα. Δεν μᾶς μένει παρά να γυρίσουμε στην όρχηστρα και το κοίλον της εποχής του Λυκούργου. Αλλά τότε ἀποχαιρετούμε το χώρο της κλασικής τραγωδίας και περνούμε στο θέατρο της Μέσης και Νέας Κωμωδίας. Και πάλι όμως θα χρειαστεί να καταστρέψουμε τη σημερινή όρχηστρα και το βήμα του Φαίδρου και –τό χειρότερο και ἀνεπίτρεπτο– να σκεπάσουμε τὰ ἴχνη της ελληνιστικής σκηνής που απ' τη μια μεριά είναι ἀπαραίτητα για τη μελέτη των προβλημάτων του αρχαίου θεάτρου, κι' απ' την ἄλλη τὸ ὑλικό τους είναι τόσο εὐθιχτο που και

τὸ παραμικρὸ ἄγγιγμα τὰ διαλύσει. Θὰ σκεπάσουμε και τὴ Στοά, πίσω ἀπ' τὴ σκηνή, για νὰ περισώσουμε τὰ θεμέλιά της.

Πρέπει κάθε ἔντιμα σκεπτόμενος ἄνθρωπος νὰ τὸ πάρει ἀπόφαση: ὄ,τιδήποτε κι' ἂν ἐπιχειρήσουμε νὰ κατασκευάσουμε για σύγχρονη ἐκμετάλλευση στὸ χῶρον αὐτό, τὰ ὑποχρεωθούμε ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ μιαν ἀνελέητη καταστροφή αὐτοῦ που ὑπάρχει. Δὲν τὰ πρόκειται, φυσικά, γι' ἀναστήλωση, ἀλλὰ για ξαναχτίσιμο, ἔπειτα ἀπὸ καταστροφή. Ἀλλ' ἄς δεχθούμε για μιὰ στιγμή ὅτι οἱ κυνικοί, οἱ ρεαλιστές, οἱ δυναμικοὶ ἐπικρατοῦν. Δημοψήφισμα και συλλαλητήρια ἐγκρίνουν τὴν καταστροφή για χάρη ἐνὸς θεάτρου που τὰ εἶναι χάσμα τῶν ματιῶν. Σκεφθήκαμε ποτὲ τί δυσκολίες τὰ συναντήσουμε στὸ δρόμο μας πρὸς τὸ ἄγνωστο και τί θηρία θ' ἀντιμετωπίσουμε σὰν ἀποτέλεσμα τῆς θρασύτατης πολυπραγμοσύνης μας; Τὰ μεγάλα βάρη που τὰ συσσωρευθοῦν, οἱ ἀτέλειωτοι ὄγκοι μαρμάρων για τὸ κοίλο, τὰ τινάζουν ἀναμφιβόλως τοὺς ἀρχαίους ἀναλημματικούς τοίχους που στὴν κατάσταση που βρίσκονται σήμερα δὲ τὰ μπορέσουν ν' ἀνθέξουν στὴν ἐπιφόρτωση. Συνεπὸς θ' ἀναγκαστοῦμε νὰ χτίσουμε ὀλόκληρο τὸ περίγραμμα τοῦ νέου θεάτρου ἀπὸ τσιμέντο, ἀπὸ τὴ σημερινὴ όρχηστρα, ὡς τὴ σπηλιά του Βράχου και για νὰ μὴ φαίνεται τὸ τσιμέντο, τὰ φέρουμε τόννους χρώματος για νὰ τὸ σκεπάσουμε. Ἐτσι θ' ἀλλάξει ἐντελῶς ἡ μορφή του σημερινοῦ τοπίου – ὄχι, βέβαια, στὸ καλύτερο.

Αλλά νὰ ἦταν μόνον αὐτό! Στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ σημερινοῦ κοίλου, για λόγους που ἴσως ἀκόμα δὲν τοὺς ξέρουμε, πάντως ἐπειδὴ τὸ κοίλο αὐτὸ ἔγινε σιγά-σιγά κι' ἔπρεπε νὰ προσαρμοστῆ σε προὑπάρχουσα κατάσταση, ὑπάρχει μιὰ καταφανέστατη ἀσυμμετρία. Εἶναι μακρύτερη. (Ἄλλες ἀσυμμετρίες ὑπάρχουν στὸ ἐξωτερικὸ περίγραμμα τοῦ θεάτρου). Τί τὰ κάνει τὸ νέο θέατρο; Θὰ σεβαστῆ τις ἀρχαῖες ἀσυμμετρίες ἢ –πράγμα εὐκολώτατο!– τὰ τις ἐπιδιορθώσει, τροποποιώντας τὸ ἀρχαῖο κοίλο; Ὑπάρχει ἀκόμα μιὰ ὀρθογώνια βαθύτατη ἐντομή, γιατί σ' αὐτὴ εἰσχωροῦσε σὰν σφήνα ἡ γωνία τοῦ Ὀδείου τοῦ Περικλῆ. Τί τὰ γίνε μ' αὐτὴ τὴν ἐντομή στὸ καινούριο κοίλο; Θὰ τὴν σεβαστοῦμε; ὅποτε τὰ χάσκει ἀκατανόητα ἢ τὰ τὴν συμπληρώσουμε, ὅποτε τὰ πατήσουμε στὸ χῶρον τοῦ Ὀδείου, που ἀκόμα δὲν ἔχει

τελειωτικὰ ἐρευνηθεῖ και μελετηθεῖ; Ἡ τὰ τὸ στείλουμε ὅλα στὸ Διάβολο, για νὰ κάνουμε τὴ δουλειά μας; Ἀλλ' ἄς δεχθούμε ὅτι βολέψαμε ὅλες αὐτὲς τίς... λεπτομέρειες. Χτίσαμε τὸ νέο θέατρο. Θὰ ἤθελα νὰ μοῦ ποῦν οἱ τολμηροὶ πῶς φαντάζονται ὅτι τὰ σταθεῖ στὸ χῶρον μόνο του, ξεκρέμαστο, αὐτὸ τὸ μεγαθήριο; Τὸ ἀρχαῖο θέατρο εἶχε ἐνταχθεῖ μέσα σε συγκρότημα πολλῶν κτιρίων: Ὀδεῖο Περικλῆ, Ἀσκληπιεῖον, Στοὰ Εὐμένη, χορηγικὰ μνημεῖα κ.τ.λ. Ὅλ' αὐτὰ τῶρα λείπουν. Θὰ τὰ ξαναχτίσουμε ὅλα; Γιατί ὄχι! Ὅσο για τὴ Στοὰ τοῦ Εὐμένη ἔχουμε ἤδη σχετικὴ πρόταση!

Και τῶρα στὸ σπουδαιότερο. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς που γνωρίζει και μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξει ποιὸ ἦταν τὸ ἀκριβὲς προφίλ τῆς κάθετης τομῆς τοῦ ἀρχαίου κοίλου; Ἀλλὰ ἡ καμπύλη αὐτὴ δὲν σχετίζεται μόνο με τὴν αἰσθητικὴ ἐμφάνιση τοῦ κοίλου. Σχετίζεται κυρίως και ἀμεσώτατα με τὴν ἀκουστικὴ του ἀρχαίου θεάτρου. Και τὴν καμπύλη αὐτὴ τὴν ἀγνοοῦμε. Τί τὰ τὸ κάνετε ἐνᾶ ἀχανὲς καινούριο θέατρο χωρὶς ἀκουστικὴ; Ἀπλούστατα τὰ τὸ ἐγκαταλείψετε σε λίγο.

Ὡστόσο τὸ ἐνστικτο τῆς καταστροφῆς, που παίζει τεράστιο ρόλο στὴ ζωὴ ὅλων τῶν στείρων ἀνθρώπων, μαζί με τὴ θερμουργὸ πνοὴ τοῦ συμφέροντος, εἶναι δυνάμεις πολὺ ἀνώτερες ἀπ' τὴν κοινὴ λογικὴ και τοὺς ἠθικοὺς δισταγμοὺς τῶν... σχολαστικῶν. Και ἡ καταστροφή, σήμερα, ἢ αὔριο, τὰ γίνε. Ὁ τόπος αὐτὸς και οἱ ταγοὶ του, ἄλλοφρονοῦν ὅταν ἀποκαλύπτεται μιὰ κλοπὴ τερσάρων μικρῶν ἀγαλματιῶν ἀπὸ ἓνα τεράστιο Μουσεῖο. Ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυση τοῦ φαινομένου εἶναι αὐτὴ: αὐτὸ που μᾶς κόβει και μᾶς θερίζει εἶναι ἡ ἔννοια τῆς κλοπῆς, τῆς ἀφαίρεσης ἐνὸς περιουσιακοῦ μας στοιχείου που τὸ καρπώνεται κάποιος τρίτος. Ὅχι ἡ ἀγάπη τοῦ ἀρχαίου καθ' ἑαυτὸ σὰν πνευματικὸ ἀγαθό. Ἡ καταστροφή ὅμως, που εἶναι ἀπείρωσ χειρότερη και βαρβαρότερη ἀπ' τὴν κλοπὴ, δὲν μᾶς προκαλεῖ ἀνάλογες ἀντιδράσεις. Συμβιβάζομαστε πὺ εὐκόλα μαζί της. Ἀποδείξει: ἔχει καταγγελθεῖ ἀπὸ χρόνια ὅτι τὰ Μνημεῖα τῆς Ἀκρόπολης φθείρονται καθεμερὰ και φθείρονται ἀνεπανόρθωτα. Και ὅμως κανεὶς δὲν κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ. Οὔτε οἱ ἀρμόδιοι. Τοὺς κλέφτες νὰ κυνηγήσουμε, ὄχι τοὺς δολιοφθορεῖς.